

**NEVZAT GENCER – MUAMMER CENGİL (EDİTÖRLER),
DİNDARLIK KİŞİLİK VE RUH SAĞLIĞI
(İSTANBUL: ÇAMLICA YAYINLARI, 2020)**

Religiousness Personality and Mental Health

M. EMRULLAH DURAN

Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Bilimleri Anabilim Dalı,
Konya, Türkiye

Research. Ast. Selçuk University Divinity Faculty, Philosophy and Religious Studies Sciences,
Religious Studies Department, Konya, Turkey

emrullahduran@selcuk.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9952-5103

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi /Received: 14 Şubat 2021

Kabul Tarihi/Accepted: 2 Nisan 2021

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2021

ATIF/CITE AS:

Duran, M. Emrullah, "Nevzat Gencer – Muammer Cengil (Editörler), Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020)", *Hitit İlahiyat Dergisi*, (Haziran/ June 2021) 20/1: 459-466

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty,
Çorum, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid>

Nevzat Gencer – Muammer Cengil (Editörler), Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020)

Abstract

This book which we will introduce and evaluate has been prepared in such a way which discusses religion and religionism in various contents and with different variables and which will describe the scope of the subjects at an adequate level by those who are expert in their field in each section. Many kinds of research related to the formation of personality and factors affecting the personality have been conducted in psychology history and theories have been developed in this context. While religion constitutes the primary motivation source of the life of people, it is also an establishment shaping the intrinsic impulses and behaviors of individuals. For this reason, researches are being carried out for investigating the role of religion in the formation of personality and what the impacts of religion are while shaping the personality. In the related researches, it is attempted to determine which differences the religious individuals exhibit in their personality traits compared to which less religious or non-religious individuals and whether they resemble the adjectives attributed to them or not. In the book, current subjects like disadvantageous individuals, traumatic incidents and mental health, and Covid-19 pandemic are being investigated in detail in the context of Psychology of Religion.

Keywords: Psychology of Religion, Religiousness, Personality, Mental Health, Covid-19.

Öz

Tanıtım ve değerlendirmesini yapacağımız bu kitap, din ve dindarlığı çeşitli bağlamlarda ve farklı değişkenlerle ele alan, her bölümün alanında uzman kişiler tarafından konuların kapsamını yeterli seviyede izah edecek şekilde kaleme alınmasıyla hazırlanmıştır. Psikoloji tarihinde kişiliğin oluşumu ve kişiliği etkileyen faktörler ile ilgili birçok araştırma yapılmış ve bu bağlamda kuramlar geliştirilmiştir. Din ise insanların yaşamlarının temel güdülenme kaynağını oluştururken aynı zamanda da bireylerin içsel dürtülerini ve davranışlarını şekillendiren bir kurumdur. Bu sebeple kişiliğin oluşumunda dinin rolünü ve kişilik şekillenirken dinin etkilerinin neler olduğunu tespit edebilmek için araştırmalar yapılmaktadır. İlgili araştırmalarda dindar bireylerin daha az dindar veya dindar olmayanlara göre kişilik özelliklerinde ne gibi farklılıklar gösterdikleri ve onlara atfedilen sıfatlar ile benzeşip benzeşmedikleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kitapta ayrıca dezavantajlı

bireyler, travmatik olaylar ve ruhsal sağlık ile Covid-19 salgını gibi güncel konular Din Psikolojisi bağlamında detaylı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dindarlık, Kişilik, Ruh Sağlığı, Kovid-19.

Editörlüğünü Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Gencer ve Prof. Dr. Muammer Cengil'in yaptığı kitap 360 sahife ve on iki bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları ve yazarları şu şekildedir: *"Erich Fromm'da Din ve Ahlak Bağlamında Narsisizm (Dr. Öğr. Üyesi Fatma Baynal), Beş Faktörlü Kişilik Yapısı ve Dindarlık (Doç. Dr. Necmi Karşlı), Kişilik Özellikleri ve Dini Başa Çıkma (Yeliz A. Türkol- Prof. Dr. Muammer Cengil), Kişilik ve Dindarlık Üzerine Bir Alan Araştırması (Doç. Dr. Yahya Turan), Transpersonel (Ben Ötesi) Psikoloji ve Din (Dr. Saliha Uysal), Sosyal Hizmet Uygulamasının Din ve Maneviyatla Yeniden Buluşması (Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Gencer), Yetişkinlik Dönemi Açısından Ahkaf Suresi 15. Ayetin Psiko-Sosyal Analizi (Doç. Dr. Mustafa N. Kula), Ergenlerde Dindarlık ve Öznel İyi Oluş (Yusuf Öztürk-Prof. Dr. Muammer Cengil), İşitme Engelli Bireylerde Dini Atıflar ile Saldırganlık Arasındaki İlişki (Filiz Obuz), Yükleme Kaygı ve Başa Çıkma Bağlamında Covid-19 Salgınına Dini Bakış (Doç. Dr. Zeynep Özcan), Covid 19 Algısı Sağlık Bilişleri ve Dindarlık (Doç. Dr. Necmi Karşlı), Travma Sonrası Büyüme ve Din (Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Gencer- Prof. Dr. Muammer Cengil)"*.

Kitap tanıtım yazılarında asıl olanın her bölümün özetlenmesinden daha ziyade genel olarak dikkat çeken ve kitabın ayırt edici özelliklerinin neler olduğunun belirlenmesi olduğu için on iki bölüm genel olarak değerlendirilecektir. Buna binaen, öncelikle kişilik ile ilgili dikkat çeken noktaların üzerinde durulacak ardından kitapta yer alan diğer konulara değinilecektir. Kişilik kavram olarak birçok tanımlamaları içerdiği için üzerinde ittifak sağlanan bir görüş bulunmamaktadır. Yapılan tanımlardan hareketle kişilik, bireyin kendisinden kaynaklı ve çevresiyle etkileşimi sonucu sergilediği tutarlı davranış kalıplarıdır (s. 63-89). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kişiliği hem kalıtsal özellikler hem de sonradan öğrenilen nitelikler şekillendirmektedir. Ayrıca tanımda yer verilen çevre faktörünün en önemli unsuru kültürdür. Kültürün de maddi ve manevi olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır. Maddi unsurlar yeme, içme, giyinme ve mimariden oluşurken manevi unsurlar ise gelenekler, örfler, dil ve dinden meydana gelmektedir (s.90). Din, kültürün diğer unsurlarını etkilediği için ve insan hayatının tüm safhalarını yönetmeyi amaçladığı için kişiliğin din ile ilişkisi, üzerinde durulması gereken önemli hususlardan birisidir. Bu bağlamda gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda ortaya çıkan ortak bulgular şunlardır: Dindar kişilerin uyumluluk, güvenilirlik, sorumluluk, düzen ve deneyime açıklık özellikleri

ön plana çıkarırken, kendisini dindar olarak nitelendirmeyenlerin ise başatlık, gösteriş, sebat ve saldırganlık özellikleri ön plana çıkmaktadır (s. 55-81-101-248). Yukarıda da ifade edildiği üzere kişiliği etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte yapılan ampirik çalışmalarda dindarlık değişkeninin bireyin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde göz ardı edilemez olduğu saptanmıştır. 1990'lardan itibaren ülkemizde kişilik ve dindarlık ile ilgili ampirik araştırmalar yoğunlaştığı ancak günümüze gelindiğinde hala yeterli çalışmaların yapılamadığı tespit edilmektedir. İlgili araştırmalara bakıldığında görülecektir ki, örneklem gruplarının sınırlı olması yeterli genelleme gücüne sahip çalışmaların eksikliğine yol açmakta ve genel bir yargıya ulaşamamakla sonuçlanmaktadır. İlgili çalışmaların literatüre olan katkısı yadsınamaz. Ancak kapsamı daha geniş araştırmalar yapılmalı ve meta-analitik araştırmalara olan ihtiyaç vurgulanarak bu konudaki eksikliğin giderilmesine çalışılmalıdır. Kitapta bulunan kişilik ile ilgili çalışmalar hem alanda bulunan araştırma yetersizliğine karşı katkı sağlama hem de yeni çalışmalara yol gösterip örnek olma bağlamında hayati öneme sahiptirler (s. 38-65).

Kitapta modern psikolojinin din ve maneviyattan uzaklaşma çabaları transpersonel (ben ötesi) psikoloji ve tasavvuf psikolojisi bağlamında ele alınmıştır. İlgili bölüm yazarının akıcı Türkçesi ve konuyu kronolojiyi de dikkate alarak derinlemesine inceleyip öz ifadelerle yorumlaması takdire şayandır. Yazar transpersonel psikolojinin bir maneviyat akımı ya da bazı çevrelerce bir din olarak kabul edilmeye çalışılmasının arka planında neler olduğunu bilimsel bir üslupla ortaya koymuştur. Ayrıca Transpersonel psikolojinin uzak doğunun manevi sistemleri, doğunun kültürel özellikleri, batının psikolojisi ile tasavvufi ve dini unsurların da harmanlanmasıyla meydana gelen bir bilimsel ekol olduğu vurgusu dikkat çeken noktalardandır (s. 137). Bu bölümden hemen sonra yer alan *sosyal hizmet uygulamalarındaki din ve maneviyat* bölümü iki bölüm özelinde konu bütünlüğünü sağlama bağlamında başarılıdır. Çünkü bir önceki bölümde manevi değerleri yok sayan cinsellik ve saldırganlık gibi güdülerini evrenselleştirmeye çalışanlara karşı tepki olarak doğan, din ve maneviyatın insanın fitratının temel gereksinimlerinden olduğunu savunan transpersonel psikoloji incelenmiş, bu bölümde ise yine din ve maneviyatı göz ardı ederek bireylerin sadece fiziksel ihtiyaçlarına odaklanmayı hedefleyen sosyal hizmet uygulamaları konu edinilmiştir.

Sosyal hizmet uygulamalarının sadece fiziksel ya da dahiolojik gereksinimlerin karşılanmasına indirgenmesinin yanlışlığı detaylandırılarak temellendirilmiş ve yazar ülkemiz ile batı ülkeleri perspektifinde bu durumun yol açtığı konuları literatürle de ilişkilendirerek işlemiştir (s. 143). Ayrıca din ve maneviyatın

sosyal hizmetin hitap ettiği dezavantajlı bireylerde oluşturacağı güçlendirme kaynağı olarak önemi vurgulanarak insanların inançlarını ve değerlerini göz ardı ederek gerçekleştirilmeye çalışılan sosyal hizmetin hiçbir zaman amacına ulaşamayacağı ısrarla vurgulanmıştır (s. 159). Bu bölüm ile bölümden iki bölüm sonra yer alan İşitme Engelli Bireylerde Dini Atıflar ile Saldırganlık Arasındaki İlişki başlıklı bölüm birbirini destekler mahiyette olduğu için konu bütünlüğü bağlamında art arda sıralanması daha uygun olabilirdi. Çünkü bu bölüm bir bakıma sosyal hizmet ile alakalı bölümün ampirik boyutudur. İlgili çalışmada DKAB dersinden farklı olarak din ile ilgili ders alan dezavantajlı bireylerin atılğan, almayanların ise edilgen saldırganlık eğiliminde oldukları saptanmıştır (s. 248). Yazar bölüme başlarken engellilik kavramını geniş bir çerçevede açıklamış daha sonrasında ise örneklemin olumlu-olumsuz dini atıfları ile saldırganlık tutumlarını sadece ampirik olarak değil teorik olarak da konunun kapsamını yeterli seviyede izah edecek şekilde bölümü kaleme almıştır.

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüs (Kovid-19) adlı biyolojik felaket tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu durum kitapta her yönüyle detaylı olarak ele alınmıştır (s. 255-285-323). Kitapta koronavirüs ile ilgili bölümlerde dikkat çekilen husus, koronavirüsün sadece fizyolojik hastalıklara değil aynı zamanda psikolojik bazı sorunlara da neden olduğunun vurgulanmasıdır. Ayrıca salgınla mücadelede gösterilen tıbbi desteğin yanında hem salgın döneminde hem de salgından sonraki dönemlerde de manevi desteğin küçümsemeyecek kadar hayati öneme sahip olduğu sıklıkla dile getirilmiştir.

Virüsün öldürücü etkisi azalmadığı için insanların daha çok fiziksel önlemleri önemsemesine rağmen salgın ortamının yol açtığı psiko-sosyal problemler de göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Bu sebepten kitapta koronavirüsün yol açtığı problemler din psikolojisi perspektifinde önce kavramsal çerçeve ve literatürün özeti teorik olarak aktarılmış ardından pratik bulgular okuyucuyla paylaşılmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda ortaya çıkan bulguların bir kısmı şöyledir:

- Virüse yakalanan bireyler tedavi dönemlerinde sabır, umut, dua ve teslimiyet gibi olumlu dini başa çıkma etkinliklerine yönelmektedirler ve ortaya çıkan salgını insanların %5'i kader bağlamında yorumlamalarken, %85'i kısmen kadere atıf yaparak yorumlamıştır (s. 275-277).

- Virüse yakalanma korkusunu hissedip en fazla kaygı duyanlar; gençler, kadınlar, öğrenciler ve bekârlardır. Ayrıca dini tutum düzeyi arttıkça, dinin insana sosyal destek sağlayarak yalnızlıktan koruduğu, gelecek günlerin daha güzel olacağına olan inancın ve fiziki önlemlerin yanında dua etmenin de arttığı böylece insanların hastalanma korkularının azaldığı saptanmıştır (s. 317-350).

Kitapta ergenlik dönemi, yetişkinlik dönemi ve narsisizm konularıyla ilgili bölümler dikkat çekicidir. İlgili bölümde narsisizm Fromm'un din ve ahlak görüşleri çerçevesinde teorik olarak kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiş ve narsisizm sorununun dini ve ahlaki ilkeler ile aşılabileceği görüşü literatürde yer alan bilim insanları ve görüşleriyle de zenginleştirilerek akıcı bir üslupla özetlenmiştir. Yetişkinlik dönemi ve ergenlik dönemi ile ilgili bölümler birbiri ardına işlenerek konu geçişleri sağlanmış ve bölümler arası kopukluğun olmaması kitabın akıcılığını artırmıştır. İlgili bölümde yetişkinlik dönemi Ahkâf suresi 15. ayet bağlamında ele alınarak işlenmiş ve ağırlı, ağır bir dil yerine daha sade ve karşısındakiyle sohbet edermiş hissini okuyucuya aktarabilen bir üslupla konu ele alınmıştır. 40-60 yaş arasını kapsayan orta yetişkinlik döneminin özellikleri -genç nesle katkı sağlamak, anne ve babanın bakımını üstlenmek, dua etmek ve Allah'tan af dilemek- ayetler ve hadisler referans gösterilerek psiko-sosyal açıdan değerlendirilmiş bu konuda yapılan ampirik araştırmalara da yer verilerek bölüm zenginleştirilmiştir (s. 177-188).

Ergenlik dönemindeki dindarlık ve öznel iyi oluşu inceleyen bölümde diğer bölümlerin aksine detaylı bir kavramsal çerçeve bağlamında açıklama yapılmamış ve ilgili literatüre fazla yer verilmemiştir. Ampirik çalışmaların genelinde olduğu gibi teoriden ziyade pratiğin üzerinde durularak daha çok elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Ergenlerin dindarlık puanları bazı bağımsız değişkenler -yaş, ailenin gelir düzeyi, dini bir gruba ait olma durumu ve anne baba eğitim düzeyi- bağlamında incelenmiş ve elde edilen sonuçlar farklı çalışmalar kaynak gösterilerek desteklenmiştir. Ayrıca ergenlerde dindarlık ve öznel iyi oluş arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmış bu durum detaylıca değerlendirilmiştir (s. 214).

Genel hatları ile kitapta, dindarlığın kişilikle ilişkisi, dezavantajlı bireyler için dinin önemi, travmatik olaylar ve ruhsal sağlık bağlamında din ve maneviyatın hayati rolü akademik bir üslupla ele alınmıştır. Kitapta herhangi bir gramer hatasına rastlanmamış, dil ve üslup bakımından okuyucu zorluk yaşamamaktadır. Bununla birlikte, her çalışmada olduğu gibi bu kitapta gördüğümüz bazı eksiklere ve yapılmasıyla daha uygun olacağını

düşündüğümüz noktalara da değinmek istiyoruz. Çalışmada yazım yanlışları, az da olsa, bulunmaktadır. “Reddetmemek” birleşik fiili “ret etmemek” şeklinde ayrı yazılmıştır (s. 42). Ayrıca “olarak da” yerine “olarak ta” yazılmış, “Hristiyan” yerine “Hıristiyan” ve “Narsisizm” yerine “Narsizm” yazılmıştır (s. 177- 31- 262). Bazı bölümlerin (1-2 ve 8-9) sıralanmasından kaynaklanan bölümler arası bağlantı kurma zorluğu, okuyucuya sanki farklı makalelerin bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulmuş bir çalışma hissi uyandırmaktadır. Diğer taraftan kitabın sunuş kısmında muhatap kitle olarak hedeflenen gruplar içerisinde lisans öğrencileri de zikredilmektedir (s. 9). Fakat hem esere hâkim olan üslubun didaktik olmayıp akademik olması hem de bölümlerin çoğunluğunun alan araştırmalarına dayanarak bazı bölümler özelinde nicel veri ifadelerinin yoğun olması lisans öğrencilerine ulaşma hedefini zorlaştırmaktadır. Zikredilen bu hususlar bir tarafa çalışma, üstlendiği misyonu ve güncel konuları bilimsel veriler ile bir araya getirme başarısıyla özellikle din psikolojisi ve ilahiyat alanında önemli bir boşluğu doldurmuş, örnek bir eser olarak yerini almıştır.

